

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

Sønderjysk Månedsskrift

1 • 2008

Sønderjysk Månedsskrift

Udgivet af
Historisk
Samfund for
Sønderjylland

Abonnementspris
200 kr. årligt incl. moms
og forsendelse.
Enkeltnumre 30 kr.
Særnumre 40 kr.

Ekspedition
Haderslevvej 45
6200 Aabenraa
tlf. 74 62 46 83
hssdj@hssdj.dk
www.hssdj.dk

Kontortid
Mandag-torsdag 9-14

Redaktion
Kim Furdal (ansv.)
Museum Sønderjylland
ISL-Lokalhistorie
Haderslevvej 45
6200 Aabenraa
tlf. 74 62 58 60
kifu@museum-
sonderjylland.dk

Lennart Madsen
Museum Sønderjylland
6100 Haderslev

Elsemarie Dam-Jensen
Museum Sønderjylland
6270 Tønder

© Sønderjysk Månedsskrift og forfatterne

Layout
Tekst & Design
Haderslev

Tryk
Winds Bogtrykkeri A/S
Haderslev

I dette nummer

Slesvigbønder på krigsfod: Mecklenburg 1762 . . . 3
I 1762 var der optræk til krig med Rusland. Lars N. Henningsen, Studieafdelingen ved Dansk Centralbibliotek i Flensborg, fortæller om de massive danske krigsforberedelser.

Løgumklosters skamroste kapitelsal 8
Kapitelsalen i Løgumkloster er ikke, hvad den giver sig ud for. Niels T. Sterum, Odense, har set nærmere på baggrunden for restaureringen af klostrets kapitelsal.

Russiske krigsfanger i Assens under Første Verdenskrig 12
I løbet af Første Verdenskrig modtog Assens ca. 1.600 russiske krigsfanger, der var flygtet over Lillebælt. Thomas Bruun har undersøgt historien om de mange flygtninge, som den lille Assens købstad i løbet af kort tid skulle tage sig af.

Mellem dansk og tysk 23
Det er vanskeligt at balancere mellem et dansk hjem og underisningen i den tyske skole. Provst Christian Petersen (1899-1981) skildrer sin opvækst mellem dansk og tysk i tiden frem til Genforeningen.

Starten på Vojens Ishockey Klub 28
Uden sponsorstøtte kan det i dag være vanskeligt at drive konkurrencesport på højt niveau. I Vojens er dette ikke noget nyt. Jens Peder Hansen, stifter og mangeårig formand, skrev inden sin død om Vojens Ishockey Klubs historie.

Bognyt 34

Det sker - på Museum Sønderjylland 36

Bagsiden om forsiden 40
I 1808 blev Dannebrogsmændenes Hæderstegn indstiftet, som en orden til en bredere gruppe af personer uden for rangen. Overinspektør Kim Furdal har set på, hvilke sønderjyder der fik tildelt ordenen frem til 1920.

Forsidebillede:

Overvagtimester Jacob Hansen Kloppenborg (1794-1876) med Dannebrogsmændenes Hæderstegn yderst til venstre på brystet.

Foto: Privat.

Slesvigbønder på krigsfod: Mecklenburg 1762

Af Lars N. Henningsen

I 1762 var der optræk til krig med Rusland, efter hertug Karl Peter Ulrich i januar samme år var blevet zar under navnet Peter III. Lars N. Henningsen, Studieafdelingen ved Dansk Centralbibliotek i Flensborg, fortæller om de massive danske krigsforberedelser.

I 1739 RAMTE VÆRNEPLIGTEN bønderkarlene i Slesvig, og alle blev indført i lægdsruller. Knap et par tusind unge karle blev udskrevet og skulle på søndage deltage i militære øvelser ved kirkerne. En gang om året var der større øvelser, og med mellemrum kom kongen på inspektion for at se sine folk eksercere i tusindtal.

Værn om neutraliteten

Bønderne skulle også levere forsyninger og udføre kørsler for militæret, og det kunne føre dem langt hjemmefra. Fra 1758 og flere år frem måtte mange af sted til Holsten. Der var krig mellem de store magter i Europa, og Danmark valgte at beskytte sin neutralitet ved at lægge næsten 24.000 mand i et bælte fra Wedel ved Hamborg til Lübeck til værn af landets integritet og for at hindre fremmede magter i at invadere Holsten. Udskrivningen af værnepligtige blev øget, store dele af den værnepligtige militærstyrke i Norge blev flyttet til Slesvig, og garnisonerne i Rendsborg og Glückstadt blev stopfyldt med hvervede tropper. Over hele Slesvig, helt op i Nordslesvig, blev der ind-

kvarteret tropper i byerne og på landet. Norske dragoner blev indkvarteret i Angel og andre steder. Gennem fire år blev unge norske soldater kendte ansigter i Slesvig. Mangen ung pige faldt for en flot fyr fra Norge. I kirkebøgerne kan man læse om de vielser og børnefødsler, som blev resultatet. I Husby blev Maria Jessens fra Markerup i 1760 gravid med dragon Christian Ohlsen fra Christiania, og de holdt bryllup den 16. december 1760. Med årene fik de 11 børn. I Strukstrup lærte korporal Niels Jacobsen Ager fra de norske dragoner en lokal pige, Stine Dorothea Marchis Datter fra Boholtz, at kende. De blev viet i 1759 - vielsen blev holdt på dansk, selv om kirkesproget mest var tysk.

Bønderne i hele Slesvig fik indkvarteringen at mærke. I bondedagbøger kan vi læse, at udskrivningen af hø og fourage fra bønderne blev øget drastisk, og at de skulle køre forsyninger til de soldater, som var indkvarteret rundt om i begge hertugdømmer. Fra hele Nordslesvig blev der leveret senge, hø og halm til garnisonerne i Rendsborg og Slesvig. Pengeskatterne blev øget. Bonden Anders Pedersen i Ørsted vest for Haderslev udførte kørsler, transporterede senge og leverede f.eks. i 1759 rug, havre og hø til de indkvarterede i Nørre Brarup og Thumbby i Angel. De to følgende år kørte han gang på gang til Flensborg med hø, som skulle fordeles til kompagnier indkvarteret i Angel.

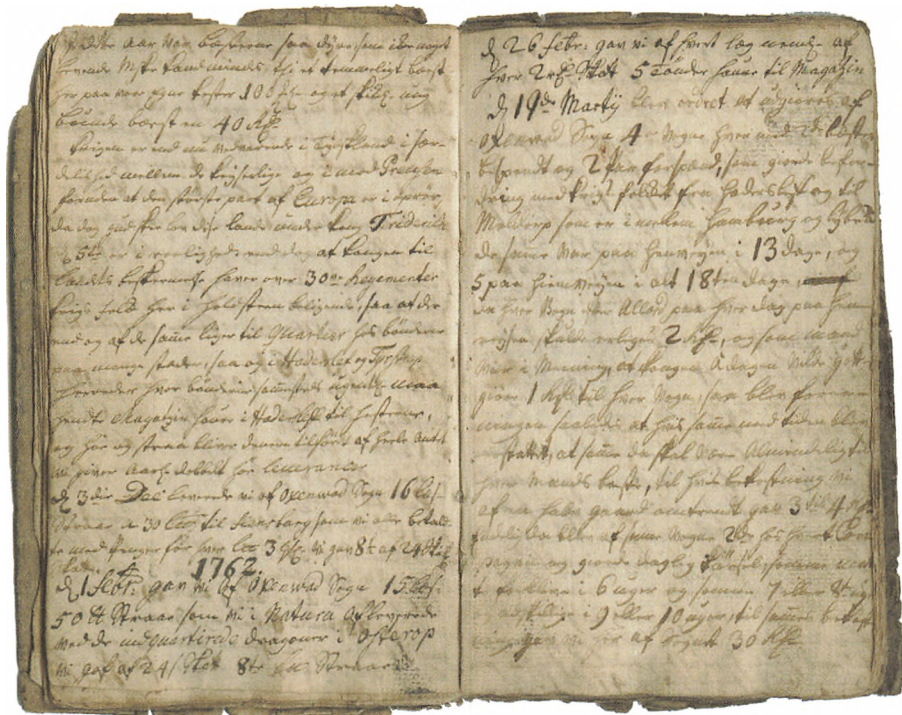
Men det var kun begyndelsen. Gennem årtier frem til 1773 udgjorde den gottorpske hertugslægt det store udenrigspolitiske problem for Danmark. I 1721 var det lykkedes den danske konge at fordrive slægten fra Slesvig, men gottorperne regerede videre i Holsten, og da hertug Karl Peter Ulrich i januar 1762 besteg zartronen i Rusland under navnet Peter III, var det hans faste beslutning at hævne sig på Danmark. Alt tegnede nu til krig mellem Danmark og Rusland - med Mecklenburg som krigsskueplads.

Krigstoget 1762

Danmark rustede sig til opgøret. I marts 1762 blev der udrustet 24 linjeskibe og 10 fregatter. De skulle sikre herredømmet på Østersøen, så en dansk hær ikke blev angrebet fra søsiden, og de skulle hindre russerne i at føre forsyninger søværts til deres hær på vej mod vest. Danmarks udskrevne landhær blev øget fra 13.000 mand til 21.000 mand, og der blev rekvireret 6.000 heste til brug for artilleriet. Den gamle hærchef, statholderen i Slesvig og Holsten, markgreve Friedrich Ernst af Brandenburg-Kulmbach, var kørt træt, og den 15. marts 1762 tiltrådte den berømte franske general Louis St.

Kort over Slesvig, Holsten og Mecklenburg ca. 1700.

Anders Pedersen Sandemand (1724-1809) i Jegerup skrev om sine oplevelser under krigstogtet i sin dagbog, der i dag opbevares på Landsarkivet for Sønderjylland.

Germain som dansk hærchef og generalfeltmarskal.

Alle kræfter blev samlet til energisk optræden mod Rusland. Forsvaret gjaldt Slesvig. Denne landsdel blev anset for en meget vigtig del af monarkiet. "Slesvig er hjertet i de danske stater. At miste eller dele Slesvig vil være det samme som at miste eller dele selve kronen", udtalte den danske førsteminister J.H.E. Bernstorff.

Tidligt på sommeren marcherede russiske tropper under overgeneral Romanzof og den holsten-gottorpske prins Georg Ludwig op ved Kolberg. Danske tropper blev trukket sammen omkring Segeberg bakket op af hestedepoter og træen og feltlazaretter, og forsyninger blev koncentreret i fæstningerne i Rendsborg og Glückstadt.

I Barmstedt, Oldesloe og Segeberg blev der indrettet bagierier. Mellem Segeberg og Lübeck og ved vejkrydset på hovedvejen ved Schlutup uden for Lübeck blev opbygget holdepunkter, som kunne træde i virksomhed, hvis hæren blev tvunget til tilbagetog. I marts befordrede bonden Anders Pedersen og hans naboer i Oksenvad sogn soldater fra Haderslev til Meldorf - det tog 18 dage. Nogle vogne måtte blive ved regimenterne i Holsten i op til 10 uger. Derefter leverede bønderne senge til Segeberg.

Alt imens var statskassen ved at løbe tom. Der måtte tænkes utraditionelt for at skaffe penge. I juni 1762 rykkede en afdeling tropper mod Hamborg og pressede den rige by til at yde et megalån på 1.000.000 rdl. til

Johan Hartvig Ernst Bernstorff (1712-1772) var greve og dansk statsminister. I 1751 blev han udenrigsminister og oversekretær i det Tyske Kancelli.

krigens finansiering.

Den 1. juli fik bønder ud over hele Slesvig bud om at stille vogne, heste og mandskab med forsyninger, som skulle være fremme ved hæren omkring Lübeck inden 7. juli. Fra Aabenraa amt stillede bønderne med 70 vogne, fra Løgumkloster med 50 vogne, fra det store Haderslev amt med 310 vogne, hver vogn udstyret med to heste og mandskab og foder til 12 dage. I Sønderborg amt noterede en bonde i sin dagbog, at han havde leveret hør til "krigsfolket ved Hamborg og Lübeck for at tage mod moskovitterne".

Nu gik det løs. Mecklenburg var udsat til krigsskueplads, og udenrigsminister Bernstorff sendte den 3. juli grev Ulrich Adolf Holstein til hertugen for at få grønt lys for danske troppers indmarch. Hertugen fik løfte om, at den danske konge ville erstatte alle udgifter og overgreb, som krigstoget måtte påføre Mecklenburg. Den 6. juli rykkede general Romanzof mod vest ind i Mecklenburg med sine

45.000 mand. Den 9.-12. juli overskred de danske tropper Trave. Under generalfeltmarskal St. Germain rykkede de frem. Marchruten gik ad hovedvejene over Schönberg, Gadebusch og Grevesmühlen frem i retning mod området syd for Wismar.

Forsyningslinjerne bagud blev sikret af bønderne fra Slesvig. Anders Petersen fra Ørsted fik her sit livs oplevelse: "Vi gjorde kørsel ved arméen i det Meclenburgske land, vores vogne var en 3 ugers tid på et sted kaldet Schlutup, og transporterede korn og fourage derfra og til Gadebusch, til Schönberg og Grevesmühlen og andre steder", skrev han i sin dagbog. Der var brug for store forsyninger. I alt 30.500 mand talte den danske hær, 46 bataljoner, 56 eskadroner og 3 frikorps med 97 kanoner.

Miraklet og afregningen

Det var den værste militære situation for Danmark i 1700-årene - og så skete miraklet. Den 17. juli bemærkede de danske spejdere, at den russiske fremmarch standsede, og at tropperne begyndte at trække sig tilbage østpå mod Anklam/Usedom. Årsagen var en paladsrevolution i Petersborg. Peter III var sat fra magten, hustruen Katharina II overtog styret, og hun ønskede ikke at fortsætte krigen. Danmark åndede lettet op. De mange bønder med deres vogne og heste vendte om. For Anders Pedersen fra Ørsted blev det til flere uger ved krigsarméen i Mecklenburg: "Samme vore

vogne her af amtet var 310 i tallet, som alle gjorde kørsel ved arméen i det Mecklenburgske land”, skrev han i sin dagbog og fortsatte: “Denne rejse var enhver frygtsom for, siden det var i rygte, at imellem vor konges armé og kongen af Moskau skulle i samme tid ske feltslag. Men da den højeste Gud for at frelse vort land lod kongen af Moskau ved en hastig død overfal- des, så blev strax fred, og vor armé rykte ud i landet med rolighed. Vor armé var over 70.000”.

Bonden overdriver hærens størrelse, men det ændrer ikke ved, at oprustningen siden 1758 og krigstoget nærmest bragte Danmark på fallitens rand. 15 år før, da kong Frederik 5. kom på tronen, var statsgælden på knap 2,4 mio. rdl. I 1762 var den steget til 20 mio. Alene i året 1762 androg de militære udgifter over 4,2 mio. rdl. De samlede statsindtægter lå på lidt over 4 millioner rdl. årligt.

I 1762 var en stor krigsregning forfalden til betaling. I de følgende år blev der udskrevet ekstraskatter og solgt krongodser. Den kendte finans- troldmand Heinrich Ernst Schimmelmann fik brug for sine evner til at rette op på statens finanser. Løftet om erstatning til hertugen af Mecklenburg blev overholdt. Grev U.A. Holstein modtog i løbet af efteråret opgørelse over mecklenborgernes krigsskader og udgifter og opgjorde sidst på året erstatningen til knap 100.000 rdl. Da den sag var klar, kunne han rejse hjem med den danske konges ord for veludført gerning. Nogle år efter blev han udnævnt til amtmand i Tønder. Her blev han kendt for en dygtig reformpolitik og som bygherre for det smukke palæ, som den dag i dag pryder amtsbyen Tønder. ■

Foto: Arkivet ved Dansk Centralbibliotek for Sydslesvig.

Den senere zar Peter III blev født i Kiel 1728, som Karl Peter Ulrich af Holsten-Gottorp. Efter farens død besteg Karl Peter den holstenske trone.

Kilder

- Edvard Holm: *Danmark-Norges Historie fra Den Store Nordiske Krigs Slutning til Rigernes Adskillelse*, bd. 3,1, 1897, s. 193-210, 291-313, bd. 3,2 s. 357-362.
- Bjørn Poulsen - Inger Biehl Hansen: *Med egen hånd. Optegnelser fra Fladsten og Ørsted 1592-1809*, 1994, s. 118-125.
- Bent Jørgensen (udg.): *Elsmarkdagbogen 1748-1835*, 1993, s. 24-31.
- A.C. Gaspari: *Urkunden und Materialien zur nähern Kenntniss Nordischer Reiche*, 1786, s. 186-190, 1789, s. 539-547.
- Dansk Udenrigspolitik historie 2*, 2002, s. 311-317.
- Danske Magazin 6. Rk. Bd. 4*, 1928, s. 30-39.
- Wilhelm Sell i: *Jahrbuch der Landschaft Angeln*, 1999, s. 43-49.

Løgumklosters skamroste kapitelsal

Af Niels T. Sterum

Smukt tager cistercienserklostrets kapitelsal i Løgumkloster sig ud for de mange besøgende. Niels T. Sterum, Odense, har set nærmere på baggrunden for restaureringen af klostrets kapitelsal.

KAPITELSALEN I cistercienserklostret Løgumkloster er et fascinerende rum, der ofte bringer tilskueren i en form for lettere ekstase. Talrige skribenter har begejstret omtalt dette rum som "den smukke og velbevare-

Nuværende tilstand.

Foto: Elsemarie Dam-Jensen.

de kapitelsal", "et af vore bedst bevarede rum fra 1200-årene", "et af de skønneste rum, der er bevaret fra 1200-årenes Danmark". Men sagen er, at næsten intet i denne sal er 'velbevaret' eller blot 'bevaret'.

I 1913 begyndte tyske myndigheder restaurering af klosterkirken under ledelse af arkitekt Oskar Eggeling og med professor Richard Haupt som rådgiver. De vidste begge, at klosterfløjen var et vigtigt bygningsværk, men myndighederne bestemte, at kirkens varmeanlæg skulle have kedelrum og kulkælder, just hvor kapitelsalen fandtes som et miserabelt rum uden hvælvinger, kun med træloft og jordgulv. Haupt påpegede ihærdigt, men forgæves, det meningsløse i, at kirken blev sat fint i stand, samtidig med at klosterfløjen blev ødelagt. Og han advarede imod "at lægge nogen som helst hånd på de fattige, men højest værdifulde rester af klosterbygningen i anden henseende end ukrænket bevaring, ja ligefrem restaurering".

Man begyndte i november 1913 at grave ud til kulkælder, men da man var nået et stykke ned, begyndte søjleskafter og gulv at dukke frem. Arkitekten standsede arbejdet og rapporterede den 25. november til både professor og myndigheder. Og så tog den lokale presse fat, især avisen i Tønder, Tondersche Zeitung, havde meninger.

Avisen begræd bygningens sørgelige tilstand. "Havde vi endnu disse rum bevarede i deres oprindelige

skønhed, hvor ville vor flække da være blevet beriget. Vi ville da sikkert kunne have regnet med turistbesøg. Nu er det for sent, man har bare fået en lang næse" (27. nov.). Her blev den lokale pessimisme dog gjort til skamme. På tredjedagen derefter kunne avisen jublende fortælle sine læsere, at professor Haupt havde været på besigtigelse med det resultat, at sandsynligvis ville hele klosterfløjen blive restaureret "i sin oprindelige skikkelse, så vidt dette endnu lader sig gøre ... Glædeligt er det, at man fra højere sted endelig gør noget for det berømte kloster" (29. nov.). Og et par dage herefter forlød det, at "regeringen har anordnet den fuldstændige restaurering af fløjen" (1. dec.). Det var dog ønsketænkning. Faktum var, at arbejdet med varmeanlægget blot var stillet i bero. Senere lykkedes det Haupt og Eggeling at overbevise myndighederne om, at

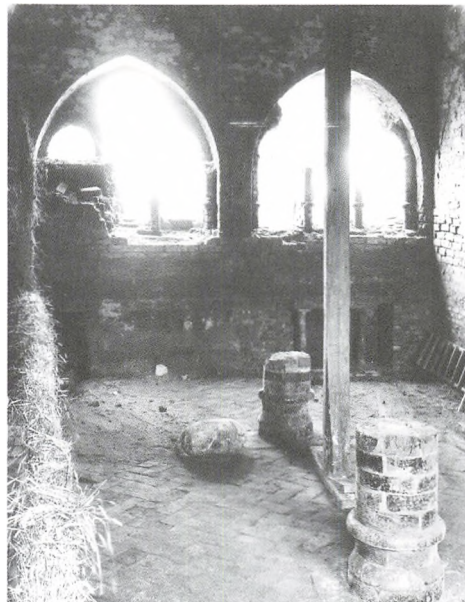

Foto: Städtisches Museum, Flensburg.

Tilstanden i 1914.

man måtte flytte varmeanlægget væk fra rummet og søge hele bygningen genskabt. Restaurering blev besluttet i 1916.

Da havde Første Verdenskrig allerede raset i to år. I 1920 overtog danske myndigheder kirke og kloster, inkl. kapitelsalen, som var i dybeste forfald efter århundreder som tørveskur (1708), kvægstald (1732), hestestald (1767), heste- og kostald (1770, 1870) og kreatur- og gedestald (1880). I 1913 var kapitelsalen delt med en skillevæg, sådan at de sydlige to tredjedele dannede et rum med brænde-

skur og svinestald, mens nordlige tredjedel indeholdt et vaskerum og en trappe til overetagen.

Nationalmuseet afsluttede restaureringen af kirken i 1926 og restaurerede klosterfløjen i 1926-32 ved arkitekterne H. Lønborg-Jensen og C.M. Smidt. I kapitelsalen kom det til næsten total nykonstruktion. Gulv og vægge blev fuldstændig fornyede. Nye vinduer blev murede efter det mønster, som de sørgelige rester angav. Smalle bænke med fire smalle trin blev til brede bænke med to brede trin. Hvælvingsspor på væggene angav højden for nye spidsbuede hvælvinger. Indtil 10 skifter høje stumper af murede søjler med brun-

Tilstanden i 1914.

Foto: Städtisches Museum, Flensburg.

glaserede sten var bevaret. Nye søjler med spredte brunglaserede sten i de øvre dele forøger illusionen af et autentisk rum.

Men hvad med ribbeprofil og kapitæler? Ribbeprofil hentede man fra naborummene i klosterfløjen, hvor hvælvinger endnu var bevarede. Kapitælerne og hvælvenes nedløb herpå var de store ubekendte i rekonstruktionsligningen. Her greb man til fjerne forbilleder. Det ved vi, fordi Vilh. Lorenzen indhentede oplysninger til sit store bogværk om de danske klostres bygningshistorie hos Lønborg-Jensen: "Søjlernes Kapitæler er formet i Lighed med et Sorøkapitæl ... en konstruktion af Hvælvenes Nedløb på Kapitælerne, der er kendt fra Roskilde Domkirke".

At man virkelig var i tvivl og forsøgte sig frem viser en prøvesøjle, som blev opmuret i salen i 1927. Prøvekapitælet var ikke nogen skønhedsåbenbaring. Men det er de kapitæler heller ikke, som blev det endelige resultat. Ikke mindst materialevalget, skånsk sandsten, er stærkt kritisabelt. Det materiale er fuldstændig fremmed for klostret i Løgum. Her byggede munkene kun i mursten og granit.

Summa summarum: kapitelsalen i Løgum er et af de mest (re)konstruerede rum fra 1900-tallet. Det afholder heldigvis ikke turister i tusindtal hvert år fra at beundre salen. ■

Litteratur

Vilh. Lorenzen: *De danske Klostres Bygningshistorie*, bd. XI, s. 87f., København 1941.

Kilder

Landesarchiv Schleswig-Holstein, 309/13472.

Foto: J.K. Jepsen.

Prøvesøjle 1927.

Russiske krigsfanger i Assens under Første Verdenskrig

Af Thomas Bruun

I løbet af Første Verdenskrig modtog Assens ca. 1.600 russiske krigsfanger, der var flygtet over Lillebælt fra Sønderjylland. Thomas Bruun, Gamtofte & Søby - Turup Lokalhistoriske Forening, har undersøgt historien om de mange flygtninge, som den lille Assens købstad i løbet af kort tid skulle tage sig af. Artiklen er en forkortet og redigeret udgave af 'De russiske krigsfanger i Assens under 1. verdenskrig', udgivet i 2002.

På vej hjem

DEN 1. APRIL 1919 var over halvde- len af Assens befolkning samlet på havnepladsen. Byens orkester spillede, og skolebørnene havde fået en fridag. Hverken før eller siden havde byen oplevet et sådant menneske- mylder.

Ved 7-tiden om morgenen var den store, statelige passagerdamper 'Kong Haakon' gledet ind i havnen. Den skulle indskibe 500 russiske krigsfanger, der skulle sejles hjem. I op til syv år havde mange af fangerne ikke set deres hjem, familie og land.

Ved 10-tiden ankom de første russiske krigsfanger rejseklædte med deres få pakkenelliker på ryggen. Repræsentanter for Røde Kors stod sammen med fem statsbetjente og uddelte pas til hver enkelt, inden de passerede gennem toldkontrollen for at gå om bord på 'Kong Haakon'. Der var givet særlig tilladelse til, at hver russer måtte medtage varer for 15 kr. - varer,

der ellers var udførelsesforbud for.

Ved 13-tiden kastedes fortøjningerne. Assens Amts Avis' reporter skrev, at krigsfangernes ansigter var præget af krigens gru, "og der sporede en stærk bevægelse, og så længe skibet kunne øjnes fra land, stod de vinkende med hatte og lommetørklæder ind mod den by, der gæstfrit og venligt tog imod dem, da de skibbrudne og i dybeste nød blev skyllet ind på vor kyst".

Samme reporter nævner, at en af bolsjevikførerne straks, da damperen lagde fra kaj, havde udfoldet et rødt banner med inskriptionen: 'Længe leve det unge, frie Rusland og fællesskabet!'

Et marinedetachment på 16 mand, en officer, to underofficerer samt fem statspolitibetjente var gået om bord for at ledsage krigsfangerne på hjemrejsen. Vasillev, der havde fungeret som højt respekteret tolk og medlem til myndighederne under opholdet i Assens, havde i sidste øjeblik fået at vide, at hans nærværelse ikke tåltes i Rusland. Dersom forbudet blev overtrådt, betød det en dødsdom. Han var anklaget for at være antibolsjevik.

De 500 russiske krigsfanger, der i april 1919 tog afsked med Assens, var en del af de ca. 1.600, som byen gæstfrit gav husly, klæder og venlighed i årene fra 1915, indtil de sidste forlod Vestfyn i 1920.

Fra Rusland til Nordslesvig

Ved verdenskrigens udbrud var tyskernes plan gennem overraskende lynangreb hurtigt at udslette de russiske arméer. Et sådant angreb fandt sted sidst i august måned 1914 omkring de sumpede områder ved de store Masuriske søer i den nuværende østlige del af Polen. Operationen lykkedes. 92.000 usårede og 30.000 sårede russiske soldater blev taget som krigsfanger og anbragt i nærliggende lejre. Men da krigen udviklede sig til en udmattelseskrig, måtte der findes en anden løsning på krigsfangeproblemet.

Alle våbenduelige tyskere mellem 18 og 45 år var indkaldt til krigstjeneste. Der opstod derfor hurtigt stor mangel på arbejdskraft, ikke mindst inden for fødevarereproduktionen. De russiske krigsfanger skulle nu udfylde de tomme pladser inden for landbrug

og håndværk. Derfor blev de russiske krigsfanger flyttet til nyetablerede fangelejr i Slesvig-Holsten. Størst var lejrene i Bajstrup og Løgumkloster. Sidstnævnte var bygget til 2.000 flygtninge, men kom i løbet af krigen til at rumme hen ved 3.000. Man har en fornemmelse af, at nordslesvigerne godt var klar over, at kødgryderne på Vestfyn var rigeligere, og at de beredvilligt fortalte de russiske krigsfanger derom. Hjemlængslen var formentlig også med til at drive dem ud på den vovelige færd over Lillebælt.

Flugten over Lillebælt

Hvor mange, der forsøgte at komme over Lillebælt, ved ingen. Men vi ved,

Afrejsen med 'Kong Haakon' fra Assens Havn den 1. april 1919.

En kolonne russiske krigsfanger på vej i fangenskab.

at Assens, som var stedet, hvor de samledes i kolonier under Første Verdenskrig, tog imod ca. 1.600 russiske krigsfanger. Men mange nåede ikke levende i land på den vestfynske kyst.

Da Achton Friis var på en af sine rundrejser for at samle indtryk til det store trebindsværk, 'De Danskes Øer', kom han i 1922 til Thorø og Baagø. På begge øer stod russerinvaderingen i frisk erindring hos alle. Han noterede fra Thorø, at man her kunne fortælle "om en båd med bunden i vejret, som drev i land med en mand i, en mand med et mærkeligt fremmedartet ansigt, og om andre mænd, som lå og rullede i havstokken ved pålandsstorm. Længere nåede de ikke! Men måske har da allerede længe ikke været et eneste menneske tilbage, der har savnet dem".

De første kom til Assens i løbet af sommeren 1915, men den store

strøm af russiske krigsfanger kulminerede i 1918 og fortsatte til ind i 1920, altså efter krigens slutning i november 1918. Enkeltvis eller i flokke forsøgte de at komme over på alt, hvad de mente kunne flyde og bære: Små, simple joller og pramme, som de havde stjålet, sammenbundne planker eller brædder, dejtruge, høstharver, pileflettede både, ja selv en høstak kunne anvendes.

På Baagø viste fisker Valentin Andersen Achton Friis to solide stolper, der nu bar hans havelåge, og fortalte: "En sen nat bankede et par på, som var drevet over vandet på disse to sammenbundne stolper, som de havde bemægtiget sig ved kysten på fastlandssiden. Det havde været en drøj tur at svømme herover, intet havde de haft at ro med, og strømmen drev dem hid og did, indtil de var så heldige at strande her. Naturligvis stod

konen straks op, som altid når havet spyede sådanne stakler op, der kom og søgte hjælp.

Hun lavede kaffe og gav dem, hvad de kunne spise. Og dagen efter sejlede manden dem over til Assens, hvor myndighederne tog sig af dem ... ."

Samme Baagøfisker berettede: "En anden nat kom på én gang seksten mand vadende i land og bankede på ruderne, og konen måtte igen op og tage sig af staklerne. Valentins datter, som dengang var en lille pige, kom ind i stuen for at se på dem, mens de spiste. Da gik én af dem pludselig hen til hende, strøg hende blidt over håret, og mens tårerne løb ham ned over kinden, gjorde han dem forstå-

ligt, at sådan en lille én havde han også derhjemme - langt borte. Og han blev ved at fortælle på et gebrokkent tysk, så godt han kunne, om hvor han længtes efter hende. Men nu varede det måske ikke så længe ... ."

På hele den vestfynske kyststrækning fra Helnæs i syd, over Sønderby, Thorøhuse og langt nord for Aborg kravlede de i land.

Dagspressen gjorde sig umage med at holde læserne orienteret om krigsfangernes ankomst. Til at starte med bragte man helt kortfattede notitser som:

20. august 1917: "En russisk krigsfange, der var flygtet over bæltet, ankom til Helnæs i dag i stærkt forkom-

De to ledstolper på Bågø anvendt til flugten over Lillebælt.

Foto: Achton Friis: De danskes øer.

men tilstand. Han blev ført til Assens og interneret på Næs”.

På Thorø undrede man sig over, at der i en længere periode omtrent hver tredje dag kom 25 flygtninge, der blev landsat på øens sydkyst om natten. Ingen kunne forstå den regelmæssighed, indtil man blev klar over, at en fisker fra Fynssiden hentedem dem formedelst 100 mark pr. person. En indbringende forretning som tilskud til fiskeriet. Som Achton Friis, der har fået fortalt historien, bemærker, så må man håbe, at lønnen for denne dåd senere har vist sig som nogle små og uskadelige natlige mareridt.

I takt med, at tilstrømningen tog fart, begyndte aviserne gennem længere artikler at underrette læserne om sagen. En enkelt dag, da tilstrømningen var på sit højeste, ankom ca. 6 forhutlede krigsfanger. Da var krigen slut, og den skrappe bevogtning i Slesvig-Holsten ophævet, men da var de mange ‘gæster’ ved at blive et problem for Assens.

Assens løser opgaven

Det kan forekomme næsten uoverskueligt for en lille købstad som Assens at skulle modtage omkring 1.600 uventede gæster i løbet af så kort tid. Det store arbejde med de russiske krigsfanger blev i hele perioden lagt i hænderne på Jens Therkelsen Jensen.

Han var urmager i Østergade. Han var valgt af Venstre, arbejdede i fattigudvalget og var formand for mark- og skovudvalget. Urmager Jensen var født i Aal sogn i Vestjylland 1862 og fætter til J.Th. Arnfred, der var forstander på Askov Højskole. Urmager Jensen døde allerede 1921 fra sin yngre kone og fire mindre børn,

hvoraf det ældste bare var syv år.

Den 1. april 1919, den dag ‘Kong Haakon’ lettede anker i Assens Havn, skrev redaktør Kr. Rosted i Assens Amts Avis: “Urmager Th. Jensen, hvem det af byrådet var overdraget at sørge for de russiske flygtninge, vil drage et lettelsens suk. ‘Selvherskeren over alle russere’ er hans populære navn i byen ved bæltet og langt viden om. Ja, der er næppe et guvernement i Rusland, som ikke har set hans navn på et prospektkort. Omtrent 1.600 russiske flygtninge har han i de sidste år skaffet husly, mad og klæder”.

Ved hans død i 1921 udtalte avisen i nogle mindeord bl.a., at “han havde samfundssind og samfundsvilje. Han ville gøre et arbejde, for at de, der var på livets skyggeside, kunne få det godt, og at samfundet kunne blive bedre ... Det var medfølelse, der var drivfjederen i hele hans offentlige gerning ... Hans mangeårige tjeneste som kommunalmand vil til sene tider være et minde om hans grundighed, retfærdighed og varme hjerte.

Vi kan ikke lade være at mindes hans enestående arbejde for de russiske flygtninge, der søgte et fristed i Assens. De kunne komme ved nat eller ved dag. Når blot urmager Jensen havde fået et vink om det, så var han allerede, når de forhutlede mennesker ankom til byen, alt parat til deres modtagelse. - Han var utrættelig i sin omsorg for disse mennesker, og med sin forståelse af deres kår og med sin praktiske sans klarede han alle skær, og med taknemlighed mod Danmark rejste hundreder af disse mennesker hjem. Sin løn fik urmager Jensen i bevidstheden om at have

gjort sin pligt. Er en offentlig anerkendelse nogen sinde på sin plads, så måtte det have været her”.

Husly, klæder og mad

Det er værd at bemærke, at man ikke på noget tidspunkt forsøgte at afvise de russiske krigsfanger, men i takt med tilstrømningen måtte finde mere plads og en anden måde at håndtere flygtningene på.

Otto Fiedler var kredslæge på Vestfyn. Han var en flittig fotograf og har sikkert i embeds medfør fra starten haft kontakt med gæsterne. De blev ved ankomsten lægeundersøgt, ikke mindst af fare for evt. farlige, smitsomme sygdomme som f. eks. ‘Den spanske Syge’.

Otto Fiedler beretter på et postkort, at tre russere den 3. oktober 1916 lidt over midnat var gået i land på Baagø. De kom op til sognefogeden, der gav dem mad og tørre klæder. De fortalte, at de havde været fire, som flygtede fra Aarø på tre sammenbundne planker, men at den ene var ‘kaput’. De blev derfor glædeligt overrasket, da de kom til Assens og traf kammeraten, der var gået i land her og var blevet bragt ud til fattiggården af natpolitiet. Det har åbenbart været stedet,

hvor man bragte uanmeldte gæster hen.

Da man snart fik behov for meget mere indkvarteringsplads, lejede kommunen ‘Feriekolonien’ på Næs, som ifølge Assens Amts Avis den 14. november 1918 var fuldt belagt. På det tidspunkt var den skrappe bevogtning af krigsfangerne i Sønderjylland ophørt, og man ventede ‘fremmedbesøget’ betydelig forøget.

Samtidig rettede man gennem borgmesteren en henvendelse til Justitsministeriet med en forespørgsel om, hvad man skulle stille op. Avisen refererede den 15. november: “Der er udstedt Justitsministeriel bekendtgørelse om, at flygtninge skal vises tilbage ved grænsen, men en sådan tilbagevisning lader sig ikke let praktisere her, da fattigudvalgets formand

Foto: Museum Sønderjylland - ISL.

Mange af de russiske krigsfanger i Nordslesvig arbejdede på gårdene. Her ses russeren Pjota til venstre, der arbejdede hos familien Nissen i Strandelhjørn. Pjota er iført gårdejerens tøj og pibe i anledningen af fotograferingen. Personen til højre er en karl fra landsbyen.

i så fald skulle stå på stranden og jage flygtningene i vandet igen. Kommunen må tage sig af dem, men udgifterne må formentlig blive refunderet”.

Den 9. december 1918 lød omtalen af ‘russerinvasionen’:

“Der kommer russere i stort tal til egnen i disse dage, således er der det sidste døgn landsat 54 russere på Helnæs, Flenstofte, Baagø osv. Nu har vi halvandet hundrede interneret, og besøget varer mindst vinteren over. Feriekolonien kan selvfølgelig ikke rumme så mange, hvorfor udvalget i dag har lejet Skovpavillonen til gæsterne”. Det må betyde, at der på dette tidspunkt har været interneret over 100 personer i barakbygningerne på Næs.

Jensen - Næs 1935

J. Th. Jensen

(Jens Thomsen Jensen)

Født i Aalborg, Vestre Herred, d. 9/9 1842.

Død i Assens den 21/11 1921.

Udmager i Assens

A. J. Bredsgaards Skt.

Aslengs 16/3

1885 - 1921

Hedder af Assens Bygaard

Formand for Røde Is Mark og Herredssky.

Den 10. december samme år fik Th. Jensen fuldmagt af ministeren til at træffe de nødvendige dispositioner til fangernes underhold. “Det er ikke et lille arbejde at lægge på en udvalgsformand, men det kunne aldrig passe nogen bedre end Jensen, der med sin praktiske sans og rigtige vestjyske udholdenhed bevarer sit gode humør, hvor meget arbejde man end læsser på ham. Han har været i Stubberup og købt et læs rughalm, og der er indkøbt tæpper, så nu skal der snart blive fuldt belagt i skoven”.

Hvad borgerne i Assens gjorde sig af overvejelser, kan man kun gætte på. Men dagspressen meldte klart en holdning ud: “Hvor der er hjerterum, bliver der også husrum”. Man gjorde bladets læsere opmærksom på, at i disse dage besøgte kongen de hjemvendte sønderjyske krigsfanger for at give dem en begejstret modtagelse. Så føjede avisen til: “Vore russere har kæmpet i samme rækker, skulle vi stå tilbage i Assens? For øvrigt burde vi uanset hvilken nation, de hørte til, som kristne være med til at gøre dem tilværelsen lidt lysere i deres udlændighed. Hvilke savn bar disse mennesker ikke med; de fleste har forladt hustru og børn. Det store spørgsmål er for dem: Ser vi dem nogensinde mere?”

I søndags lagde vi mærke til, at et

Urmager J. Th. Jensen, i samtiden kaldet ‘Selvherskeren over alle russere’, der gjorde et stort uegennyttigt arbejde for de russiske flygtninge.

par russere standsede ud for en ejendom på Østergade. I vinduet sad en lille pige på et par år og smilte til russerne. Der kom flere og flere russere til, de smilte igen til den lille pige, men ned over deres ansigt løb tåre efter tåre. Disse tårer fortalte en alvorlig historie, og de mennesker, der var vidne til denne lille scene, møder næppe de folk med uvillige blikke herefter”.

Den 2. januar 1919 kunne urmager Jensen fortælle byrådet, at man havde skaffet læder, stof og andet, så krigsfangerne kunne komme i gang med selv at reparere deres tøj. Der fandtes adskillige faglærte mellem dem, så det ville ikke falde dem svært at klare den opgave. Samtidig blev det overladt til markudvalget at finde passende beskæftigelsesarbejde. Langt den største del af de internerede havde kendskab til land- og skovbrug. Ved samme lejlighed kom det frem, at enkelte af ‘byens folk’ havde udtrykt ængstelse i forbindelse med den store invasion. En sådan var fuldstændig ubegrundet. Russerne var alle flittige, omgængelige og rare mennesker, sagde urmager Jensen.

Revolution i Rusland

Forløbet af verdenskrigen og især de interne forhold i Rusland påvirkede selvfølgelig situationen for de russiske krigsfanger. Oktoberrevolutionen i Rusland 1917 bragte voldsomme omvæltninger med sig. En ny samfundsorden tog sin begyndelse, og det gamle zarvælde, der havde ført krigen mod tyskerne, var endegyldigt væltet. Et kommunistisk styre tilkæmpede sig langsomt magten efter en opslidende borgerkrig mellem ‘de røde’ og ‘de hvide’. Dette systemskif-

te kom til at gribe voldsomt ind i krigsfangerens situation. Først og fremmest opstod der et modsætningsforhold mellem officerskorpset og de menige. Begge parter opholdt sig i flygtningelejrene. Officererne følte sig tro mod zardømmet, mens de menige med længsel ventede efter en forandring for de mange i Rusland.

Den store socialistiske omvæltning i Rusland spredte skræk i Danmark og det øvrige Europa. I meget store avisoverskrifter kunne man læse om ‘Bolsjevikpesten’. Man var nervøs for, at revolutionen via lejrene skulle brede sig til det øvrige Europa og hermed til Danmark.

I lejrene havde der hele tiden befundet sig russiske repræsentanter, så de internerede var velunderrettede med situationen i deres hjemland.

For at samle kræfter til opbygning af den nye samfundsorden indgik bolsjevikkerne en ensidig og meget dyr fredsaftale med Tyskland den 3. marts 1918. Dersom krigsfangerne herefter vendte hjem, var det ikke for at deltage i en verdenskrig, men i en rædselsfuld borgerkrig. Der var flere eksempler på uro i de forskellige fangelejre, men ikke i Assens.

Det officielle Danmark var opmærksom på, at der kunne opstå store vanskeligheder blandt krigsfangerne og politiske kriser i forhold til det nye styre i Rusland. Hvem vidste, om fangerne overhovedet ønskede at komme hjem? Hvis ikke, skulle de så tvinges af de nye herskere, og hvordan skulle Danmark forholde sig hertil?

Er du ‘rød’ eller ‘hvid’?

Justitsministeriet og Udenrigsmini-

steriet indgik en aftale med repræsentanter for de nye magthavere i Rusland. Den gik i al enkelhed ud på, at russiskkyndige skulle besøge krigsfangerne for gennem samtale med dem at få en tilkendegivelse af, om de var 'røde' eller 'hvide', bolsjevikker eller ikke? De, der erklærede sig for den ny sovjetregering, skulle sendes til Hald, hvor man garanterede, at der ikke ville blive ført antibolsjevikkisk propaganda. Modstanderne af det nye styre skulle anbringes i Horserødlejren.

De store, meget store, lejre i Hald og Horserød havde den danske stat bygget tidligt i verdenskrigen til modtagelse af sårede og invaliderede soldater. En stor og prisværdig opgave var løst, hvorfor lejrene nu kunne bruges til de 'politisk sorterede' krigsfanger.

Det koster

I Assens betød det en øget gennemstrømning af krigsfanger. Således meddelte Assens Amts Avis den 13. januar 1919: "Det antal, der i dag rejste fra Russerkolonien, er opvejset af nyankomne russere, der var landet på Helnæs, og der ventes flere. Assens virker på russere som magneten på metal".

Assens levede i økonomisk usikkerhed helt frem til midt i januar 1919, hvor urmager Jensen på et byrådsmøde kunne viderebringe et svar fra statsministeren: "Selvfølgelig skal Assens kommune have alle sine udgifter ved russerne godtgjort af statskassen".

Jensen gjorde samtidig opmærksom på, at det kostede 300 kr. at klæde hver russer på og dagligt 3 kr. pr. mand til kost. Jensen udtalte ved den

lejlighed: "... så jeg tror ikke, de handlende har grund til klage over, at vi holdt russerne til".

Beskæftigelse

På samme byrådsmøde kunne urmageren fortælle om russernes beskæftigelse: "Så er spørgsmålet, vil de bestille noget? Ja, jeg må erklære, at jeg har ingen grund til at klage. Jeg forlangte ti mand til at lave vejen i stand på Næs, og der meldte sig 12 og dagen efter 15 og i dag 17 mand, der gerne ville arbejde. Hvorvidt om de bestiller noget, vil jeg bede publikum selv tage i øjesyn. Det er flittige og 'hårde krabater', og vejen til Næs har aldrig været mere fremkommelig".

Gennem annoncering i dagspressen forsøgte russerne at skaffe sig arbejde. Foråret 1919 var overskriften i en sådan annonce: "Fire russiske soldater ønsker plads". Og teksten lød: "De to er vant til at omgås heste, og en kan påtage sig at passe kreaturer og malke, men de er ellers villige til at påtage sig forefaldende arbejde. Henvendelse til Vasillev, St. Kirkestræde 1". Det kunne tyde på, at de arbejdsøgende har været organiseret med eget kontor.

Flere ældre mennesker på egnen husker tydeligt, at de havde russere til hjælp på gårdene, og alle husker dem som venlige og hjælpsomme mennesker, som de var glade for at lære at kende.

Alt optaget

Den 20. januar 1919 ankom 60 russer, og nu var Feriekolonien, Skovpavillonen og byens gymnastiksal fuldt belagt, så Jensen havde lejet de store baggårdsbygninger i Østergade, ligesom han havde fundet egnede lokaler

Foto: Museet på Vestfyn.

*Russiske
krigsfanger på
Næs.*

i Damgade. Her blev gæsterne indkvarteret i den store magasinbygning bag 'Mands Samling'. I pressen begyndte man nu at anvende ordet 'folkevandring'.

Sven Sørensen, Middelfart, der blev født i Assens 1911, fortæller: "Som seksårig kørte jeg flere gange med slagter Rasmussen i Damgade, når han med hestevogn leverede kødfars i store træbaljer til indkvarteringsstederne, og det var jo lige noget for en knægt som mig at komme så tæt på russerne og se, hvordan de boede. Der var halm på gulvene, som de lå i, og så havde de hver to tæpper til at tage over sig om natten. Jeg var så heldig at få en knap fra en uniform, og den knap blev set og beundret af mange Assensdrenge. Russerne var flinke, opførte sig altid pænt og vandt mange venner i byen. Ja, en enkelt blev endda far ... Fingersnilde var russerne også. De lavede forskelligt for at sælge det og på den måde få lidt dansk mønt. I en lille butik på torvet hos 'Nålemutter' kunne man i hendes lille vindue se og selvfølgelig også købe disse udstillede ting. Især skibe,

lavet af cigarkassetræ og beklædt med kulørt papir, var mangan Assensdrenge største ønske. Også mit, men jeg fik aldrig et".

Første april 1919

Dagen før de 500 russerne skulle afsejle med 'Kong Haakon' fra Assens, blev der holdt afskedsfest på Hotel Phønix. Her ved 600 festglade mennesker deltog. Assens musikkorps gav koncert en time, hvorefter der var underholdning med korsang, recitation og fællessang. Fru Vasillev sang solo. Og man fik sig en svingom. I en pause blev festens og russernes præsident hentet i guldstol, og under lydløs tavshed tolkede en af russernes tilidsmænd koloniens dybe og inderlige tak til Assens by og urmager Jensen, der havde været som en kærlig fader for dem alle sammen. Talerens jævne ord blev modtaget med stormende tilslutning, og deres 'Lille Far' fik en jublende hyldest, som kun bliver få til del.

Hr. Jensen bragte med Vasillev som tolk russerne en tak og anerkendelse for deres mønsterværdige opførelse

under deres ophold i Assens og udtalte håbet om, at de måtte tage et smukt minde om Assens og danskerne med sig hjem. Fornyet jubel ombølgede hr. Jensen, og kun med nød og næppe slap han ud af kredsen af sine begejstrede og taknemmelige 'børn'.

Gennem besværlige storpolitiske forhandlinger med det nye styre i Rusland skulle de russiske krigsfanger udveksles med finner, der var strandet der under krigen. Og det blev de, om end med stort besvær.

Men russereventyret er ikke slut

Hermed mente man, som den store overskrift i avisen antydede, at "Russereventyret er slut".

Men det gik anderledes. Mens fredsforhandlingerne efter verdenskrigen gik sin gang, blev den store opmærksomhed fra dansk side rettet mod forholdene i Nordslesvig. Interessen for det gamle danske land var stor på Vestfyn, og kontakten med dem derovre blussede op, hvorfor der snart var mange skibsforbindelser frem og tilbage over bæltet. Den store Genforening måtte være nært forestående!

Men samtidig strømmede de russiske krigsfanger i løbet af foråret og sommeren fortsat til Assens. I august var der således atter interneret 200 i lejrene her, og blot to måneder senere var man oppe på 500. Man forsøgte nu at stoppe folkevandringen. Krigsminister Munch sendte tre marinefartøjer til at patruljere i Lillebælt. Det hjalp ikke. Der kom flere vagtskibe, men det var umuligt at stoppe flugtruterne. Ældre folk på Assensegnen kender fra den tid begrebet 'et rigtigt russervejr'. Det betyder tæt tåge og

ringe sigtbarhed, som lettede russernes landgang på kysterne.

Tyskerne planlagde at sende de russiske krigsfanger i Slesvig-Holsten til det sydlige Tyskland, men det ville de russiske krigsfanger ikke. Assens var derfor fortsat målet for en forhåbentlig kortere vej til hjemlandet.

Først i marts måned 1920 sluttede 'Russereventyret i Assens'. Den 15. marts blev der indrykket følgende annonce i Assens Amts Avis:

Tak!

Samtlige russiske krigsfanger bringer herved det danske folk og regeringen sin bedste tak, man beder især Assens beboere, og frem for alle, byrådsmedlem, urmager Th. Jensen gennem disse linier modtage vor inderligste tak for udvist gæstfrihed.

Seks års fangenskab har sat sit stempel, men vi russere, som har lært det danske folk at kende, vil aldrig glemme de måneder, vi har tilbragt i det lille Danmark, som vi nu forlader, idet vi ønsker det danske folk en lykkelig fremtid.

Måtte Gud velsigne Jer for alt!

TAK OG FARVEL!

Kilder

Bent Blüdnikow: *Krigsfanger - et billedrama om krigsfanger i Danmark under 1. verdenskrig*, 1988.

Inge Adriansen: *Ivan fra Odessa. Krigsfanger i Nordslesvig og Danmark 1914 - 1920*, 1991.

Achton Friis: *De Danskes Øer*, 1927.

Viggo Hansen: *Trafikken på Lillebælt*, 2000.

Interviews.

Mellem dansk og tysk

Af Christian Petersen

I forbindelse med udnævnelsen til dannebrogsmænd i 1958 skulle provst Christian Petersen (1899-1981), Vig i Odsherred, indsende en selvbiografi til ordenskapitlet. Det er blevet et tilbageblik om især spændingsfeltet mellem den tyske skole og den danske familie i tiden frem til Genforeningen.

JEG HØRER TIL DET SLÆGTLED af sønderjysk ungdom, der voksede op i spændingen mellem dansk oprindelse og tysk skolegang, men som takket være Genforeningen blev løst fra dette dilemma. Som barn var man selvfølgelig ikke klar over de særlige forhold og vanskelige kår, man var født ind i; de var jo det fælles livsgrundlag for alle dem, man kendte. Der var det sønderjyske modersmål, som alle i byen brugte. Der var nogle, som var tysksindede, men som ellers levede i fred med det danske flertal. Der var de hjemmehørende, som næsten alle var dansksindede, og som man derfor hørte forældrene drøfte dagens hændelser og landets fremtid med uden forbehold. Der var hjemmet, hvor alt foregik på dansk, hvor man læste Flensborg Avis, sang de danske salmer, læste Fabricius' Danmarkshistorie og i øvrigt den danske litteratur, som kunne finde vejen over grænsen til et sønderjysk hjem. Der var også skolen, hvor alt foregik på tysk - indendørs - mens modersmålet var enerådende på legepladsen trods lærerens protest. Der var den gamle sognekirke, hvor gudstjenesten hold-

tes på dansk, selv om sproget nok var lidt knudret, og salmevalget kunne have været noget rigere, navnlig hvad den grundtvigske tone angår. Der hang derhjemme på væggen billedet af ens farfar som dansk soldat i 1864 med erindringsmedaljen ved siden af; men der var også fotografier af ens morbrødre i preussisk uniform og pikkelhue. Der var i det hele taget denne sære blanding af to elementer, som siden hen skulle blive ens problem og årsag til den stadige strid om, hvor man hørte til.

Jeg er født i Bolderslev, Bjolderup sogn i Aabenraa amt den 20. august 1899 som søn af mejeribestyrer Jørgen Petersen og hustru Christine Cathrine Callesen. Vi var ni søskende, hvilket ikke mindst i krigens år 1914-18 må have stillet store krav til ens forældres omsorg og opfindsomhed. Vi har dog aldrig savnet det nødvendige, men fik gennem vore forældres vejledning og den gensidige påvirkning al den tilskyndelse og oplysning, vi trængte til, for at finde vor plads og tage vort ansvar i livet.

Min far kom fra en gammel bondeslægt i Felsted sogn, som havde siddet på kongens gods fra Arilds tid, til tider som sognefoged og sandemænd. I den politiske strid fulgte de også ganske naturligt den danske linie, hvilket efter 1864 bevirkede, at min farfar og hans tre brødre rejste nordpå for ikke at trække i preussisk uniform i 1866. Som den eneste af dem vendte min farfar tilbage til Søn-

derjylland som optant og stiftede hjem på sin kones fødegård i Felsted. Hans børn voksede op som optantbørn med al den usikkerhed og retsløshed, der fulgte deraf. Følgen blev, at man måtte være tilbageholdende i den nationale strid for ikke at risikere udvisning og hjemløshed, og at netop de familier, som gennem optionen havde vedkendt sig deres danske sindelag, måtte udvise den yderste forsigtighed i den nationale strid.

Til gengæld kom min mor fra en slægt, der så meget mere åbenlyst kunne træde frem med sin nationale bekendelse uden at løbe optantens risiko for udvisning. Familien stammede ellers fra Vardeegnen, men var kommet sydpå til den kongerigske enklave Ballum, der i 1864 blev ind-

lemmet i Slesvig. Vel var man ved skæbnens ugunst blevet preussisk statsborger, men retten til at være sin danske oprindelse tro holdt man fast ved - indtil stædighed. Af det første slægtled efter 1864 blev en postmester og en lærerinde forflyttet til Holsten; af det næste slægtled måtte to morbrødre bøde for, at de ikke ville lade sig forfremme som soldater i den Første Verdenskrig. Således havde min far ud fra sine forudsætninger lært en føjelighed og bøjelighed, der dog ikke kom det tyske et skridt i møde, mens min mor kendte til den fasthed og urokkelighed, der ikke under nogen omstændighed gik på akkord. Hvordan de så end forenes i samme sind, er lidt af disse egenskaber gået i arv til os, deres børn. I hvert fald får jeg skyld for snart medgørlighed, snart stædighed og kan genkende slægternes præg og sønderjyske erfaring i begge træk.

Jeg havde altså kun mødt tilværelsen i dansk klædebon, indtil jeg som 6-årig kom i skole, hvor det hele til

Christian Petersen som soldat i Bromberg under Første Verdenskrig.

gengæld blev tysk, hvad sproget og ånden angik. Man tog som foran nævnt imod det som en selvfølge, det var jo den eneste mulighed, livet bød. Man lærte da først at forstå det tyske, siden hen at tale det nogenlunde korrekt. Man fik indprentet, at verdens tyngdepunkt lå i Berlin, og at jordens stormænd hed Friederich der Grosse, Wilhelm, Bismarck eller noget lignende. Det lærtes som en lektie, ikke som noget, der kom én ved. Kun én gang skete det, at historien greb mig for alvor. Jeg havde som præmie i skolen fået et nummer af Schleswig-Holsteinischer Kunstkalender. I denne fandt jeg en afhandling om Urnehoved Landsting. Det var spændende læsning, for det var jo foregået herhjemme, på bakkerne derude øst for byen! Så jeg var ikke sen til at ty op på selve Urnehoved for at sluge denne beretning om alt det, der var sket her: Om danske konger, der var blevet hyldet af de sønderjyske stormænd; om krigere, der var draget her forbi ad hærvejen i kamp om dette eller hint. Se dette var historie, der greb og varmede et drengesind, så det siden hen har været lydhørt over for dens tale.

Da jeg var elleve år, overtalte den tyske lærer min far til at få mig optaget på latinskolen i Flensborg, et dristigt forsøg, som virkelig lykkedes. Dermed begyndte en ny tid for landsbydrengen, menneskeligt rigere ved alt det, skolen kunne byde på under rektor Spanuths dygtige og saglige ledelse, men åndeligt farligere ved at isolere ham fra det hjemlige miljø. Latin, græsk, fransk, matematik. Det kan være ligegyldigt på hvilket sprog, man indføres i disse fag; men historie og litteratur, de blev farlige emner,

fordi de måtte fange den unges opmærksomhed og række ham den åndelige næring, han trængte til. Man var afskåret fra de danske kilder og tog derfor imod, hvad der fra anden side blev rakt en i en levende og beåndet fremstilling. Og da kunne det være drøjt at komme hjem, optaget af et eller andet, der havde gjort indtryk, og få det hele pilleret i stykker, fordi det i denne sammenhæng var farligt for og fjendtligt mod hjemmets ånd og tradition. Dermed var konflikten mellem oprindelse og opdragelse for alvor blevet akut. Og hvem ved, hvordan det alt sammen havde udviklet sig, hvis vejen havde fortsat over et tysk universitet til et embede i skole eller kirke uden mulighed for nogensinde åbent eller skjult at kunne søge kontakt med den danske livsstrøm igen?

Men så kom krigen 1914-18 og vendte op og ned på så mange forhold, også på mit hjemlands skæbne og min egen livsbane. Vel var jeg kun 15 år, da den begyndte, men den varede længe nok til, at jeg kom med. En forårsdag i 1917 kom indkaldelsesordren både til min far derhjemme og til mig på gymnasiet. Vi stillede sammen på kasernen i Flensborg; faderen blev kasseret, sønnen kunne bruges og blev sammen med en række landsmænd i samme aldersklasse sendt til Bromberg i det dengang tyske Posen. Jeg var så heldig at blive udtaget til særuddannelse som artilleriobservatør, inden jeg i foråret 1918 kom til fronten i Frankrig. Vi var med til at forberede alle årets gennembrudsforsøg: ved Somme, Soissons og til sidst helt nede ved Marne; derefter på tilbagetogene fra Marne, Chemin des Dames, Champagne for

til sidst at flygte op i Ardennerne. Efter våbenstilstanden gik marchen 800 km. til fods hjem til revolutionens Tyskland. I Bromberg blev vi unge tilbageholdt og sat ind i kampen mod den polske rejsning. Ved et rent under slap jeg hjem på juleorlov, fik den endda forlænget for at komme med på et kort kursus for krigsdeltagere på min gamle skole, der sluttede med studentereksamen. Det skete lidt brat i henhold til en eller anden forordning, så vi var helt uforberedte, da rektor kaldte os sammen, ønskede os til lykke og spurgte os ud om vore fremtidsplaner. Og da hændte noget, som jeg altid vil mindes med undren; det, der ganske givet kom bag på rektor, men sikkert også overraskede os, der var med den formiddag, da 5-6 af os højt og fast erklærede at ville til København og studere der! Vi havde som sagt ikke haft anledning til at tænke så langt; men ganske spontant brød trangen til at finde ud af deltheden og splittelsen igennem; ønsket om at finde vejen tilbage til vor natur og oprindelse lagde os svaret i munden. Med tak for ærlig og sober undervisning tog vi afsked med den tyske skole og mødtes nogle uger senere på Københavns Universitet.

Jeg slap, skønt soldat endnu, over grænsen. Og dermed begyndte den spændende og anspændte tid, hvor jeg ved siden af det teologiske studium fik lejlighed til at gøre mig fortrolig med mit folks åndelige og historiske arv. Der var meget, der skulle indhentes, men man var ung, åben og modtagelig; og før man vidste af det, var man – med det særpræg, der måtte hænge ved til dages ende – blevet dansk student på lige fod med

de 'hjemfødte'. Jeg blev mig det bevidst en dag, da jeg som forholdsvis ny alumne på Ehlers Kollegium fik betroet en tillidspost. I 1925 blev jeg teologisk kandidat med 1. karakter; straks derefter ansattes jeg som præst for vore søfolk og den danske koloni i Newcastle upon Tyne. I 1929 vendte jeg hjem for at blive sognepræst i Gudme og Brudager på Sydfyn og kom derfra i 1939 til det større embede i Vig og Nr. Asmindrup i Odsherred, hvor jeg i 1953 blev provst for Ods- og Skippinge herreder.

For den, der begyndte sin tilværelse under de foran beskrevne vilkår i et af tyskerne behersket Nordslesvig, er der kun grund til at synge en sang til pris for Genforeningen. Den løste barnesindet af fangenskab og åbnede for den unge vejen fra splittethed til enhed, fra usikkerhed til tryghed. Jeg har haft den lykke ikke bare at føle mig hjemme her, i det danske fællesskab, men også at blive accepteret som et ægte medlem af dette folk, alle mangler til trods. Det har glædet mig at kunne bruges ikke bare som præst i menighederne, men også som foredragsholder og ordfører i det folkelige arbejde, ikke mindst i krigens tid i 1940-45. Jeg fik lejlighed til at anvende nogle af mine erfaringer til at skabe folkelig samling og skjult modstand i besættelsesårene. Det har været mig en glæde at være med i arbejdet for at bygge vor folkeskole op efter de nye linier, i de sidste år også som medlem af Holbæk Amts Skoledirektion. Det har alt givet mit liv linie og mening, og jeg tør tro, at ikke mindst taknemmeligheden over Genforeningen har været en drivende og inspirerende kraft i min tilværelse: Derfor kom den kongelige

påskønnelse som en indirekte bekræftelse på, at den sønderjyske drengs drøm om at komme til at leve og virke som en ret dansk mand og præst i vort folk i nogen grad er gået i opfyldelse.

Jeg kan ikke slutte denne redegørelse uden at tilføje, at jeg fik en uvurderlig støtte i både præstegerningen og det folkelige arbejde i min hustru Agnete Rosendal, datter af totalisatorforstander Einar Rosendal, København. ■

Christian Petersen som præst i Newcastle 1927.

Foto: Privat.

Starten på Vojens Ishockey Klub

Af Jens Peder Hansen

Der tales i dag om partnerskaber mellem det private og det offentlige. I Vojens er dette ikke noget nyt. Jens Peder Hansen, stifter og mangeårig formand, skrev inden sin død om Vojens Ishockey Klubs historie. Med tilladelse fra datteren, Karen Hansen Friis, bringes her et afsnit om starten på klubben, som er tæt forbundet med opførelsen af Vojens Isstadion.

DET HELE STARTEDE på Fuglesøen i Vojens i 1961. Det var dengang, søen var islagt i flere dage, når vinteren var over os. Jeg købte et par ishockeyskøjter til 150 kr. og tog til søen for at prøve mine skøjtefærdigheder efter 15 års pause på skøjterne. Der kom flere på isen for at få noget motion, deriblandt en del store drenge, som kom for at få nogle tips med hensyn til, hvordan man bremser, står, drejer, skøjter baglæns osv. på skøjterne. Det endte med, at jeg gik ned til boghandler P.J. Schmidt og købte bogen 'Ishockey' af Ulf Sterner, så jeg selv fik lidt bedre kendskab til diverse øvelser.

Efter en tid begyndte drengene at komme med hjemmelavede ishockeystave, som var lavet i sløjdtimerne på skolen. Jeg gik selv ned til isenkræmmer Schøning og købte en 'SHERWOOD' ishockeystok til den formidable pris af 28,50 kr. og en puck til 1,50 kr. Nede på søen gjorde vi en isflage ren for at spille ishockey, men den plads fik vi ikke for os selv, så vi fortrak ned til den fjerneste ende af

søen og gjorde en ny og større plads klar, så vi kunne komme i gang med at spille.

I vinteren 1962/63 spurgte nogle af drengene, om vi ikke kunne spille en kamp mod dem fra Vesterbyen. Kampen blev arrangeret og vundet af Østerbyen, der havde en voksen med på holdet, nemlig målmanden. Det var fra disse to hold, at nogle af klubbens spillere senere blev hentet. På Vesterbyens hold drejede det sig om: Børge Gerber, Ole Eriksen, Carl Larsen og Benny Uldall og på Østerbyens hold: Jes Schmidt Petersen og Jens Peder Hansen.

Drengene pressede nu på for at få lavet en ishockeyklub, men en klub baseret på naturis var ikke lige sagen. Vi vidste dengang ikke, at der fandtes ishockeyklubber med naturis i Herning, Viborg, Silkeborg, Horsens og senere Varde, men så skete der noget. Brdr. Gram A/S, kølefabrikken i Vojens, manglede en skøjtebane i byen til fremvisning for deres kunder, da den nærmeste bane, som Brdr. Gram A/S havde bygget, lå i Sverige. Den var for øvrigt Nordens største.

Firmaet ville gerne forære byen en udendørs skøjtebane, som skulle være færdig i efteråret 1963. Arbejdet blev påbegyndt i efteråret 1962, og jeg fulgte byggeriet med stor interesse. Nu kunne vi godt starte en ishockeyklub. Jeg kontaktede Jysk Ishockey Unions formand Kai Lassen, Herning, angående spilleregler og evt. materiale til start af en ishockey-

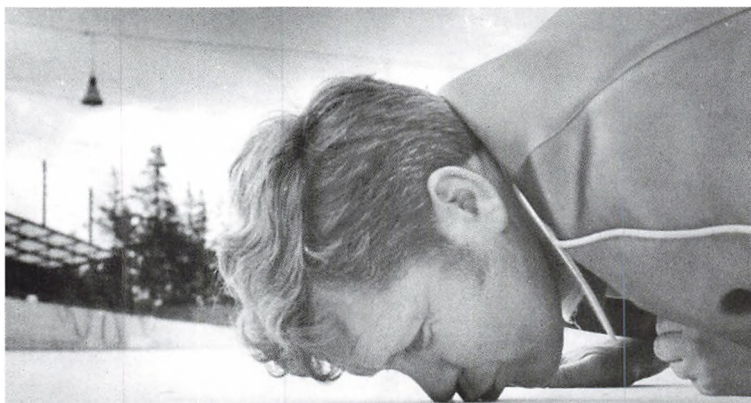

klub. Nogle dage senere fik jeg spille-regler, Dansk Ishockey Unions adresser, Jysk Ishockey Unions adresser, adresser på jyske klubber samt en opfordring til at tilmelde en ishockeyklub fra Vojens, så optagelsen i Dansk Ishockey Union (DIU) og Jysk Ishockey Union (JIU) var i orden til sæson 1963/64.

Lørdag den 5. januar 1963 startede jeg sammen med drengene på Fuglesøen en ishockeyklub. Drengene gav klubben navnet Vojens Ishockey Klub (VIK). Jeg lovede dem at kontakte nogle af de voksne nede på Fuglesøen og spørge, om de ville være med i bestyrelsen for den nydannede ishockeyklub. Den skulle jo gerne tages alvorligt. Tre sagde ja, så nu manglede vi kun en person, for at bestyrelsen kunne dannes. Min kone Etly foreslog, at jeg kontaktede Harald Baklund, som hun vidste, var nordmand og havde spillet Bandy i Norge. Som sagt så gjort, og Harald Baklund sagde ja. Mødet blev fastsat

til mandag den 14. februar 1963 hos undertegnede på Kløverstien 4 i Vojens. Her diskuterede vi formålet med en ishockeyklub og enedes om at konstituere en bestyrelse, der skulle arbejde på at få klubben indmeldt i DIU og JIU. Jens Peder Hansen orienterede om arbejdet forud, der havde ført frem til dagens møde. Den konstituerede bestyrelse kom til at se således ud: formand Jens Peder Hansen, næstformand og sekretær Harald Baklund, kasserer Mogens Eg Larsen samt bestyrelsesmedlemmerne John Lønborg Nielsen og Walther Surowitz.

Den konstituerede bestyrelse indbød interesserede til et orienteringsmøde om ishockeyklubben og ishockeyspillet på Vojens Ungdomsgaard, hvor 27 ishockeyinteresserede mødte frem. Sekretæren bød velkommen og gav derefter ordet til formanden, som fortalte om ishockeybanens inddeling og de vigtigste spilleregler. Ordet blev derefter givet frit til spørgsmål vedrørende klubbens fremtids-

*Klubbens
formand
gennem 25 år,
Jens Peder
Hansen, kysser
isen.*

planer. Mødet bekræftede den store interesse for ishockey og skøjteløb i almindelighed, som klubben nu skulle udbygge og aktivere.

Den 6. april 1963 blev der holdt bestyrelsesmøde, hvor det bl.a. blev besluttet, at klubben skulle deltage på Dansk Ishockey Unions ordinære repræsentantskabsmøde den 10. maj på Østerbro i København. Det vigtigste for os var, at Vojens Ishockey Klub enstemmigt og med akklamation blev optaget i DIU, men lige så vigtig var den personlige kontakt med lederne af de forskellige underunioner og diskussionerne af de mange problemer af fælles interesse. Det blev f.eks. klart for os, at forholdet mellem JIU og Sjællands Ishockey Union (SIU) ikke var så godt, som det burde være. Et andet problem, som blev mere og mere alvorligt, var tilgangen af kvalificerede dommere. Nogen egentlig løsning på dette problem

blev der dog ikke fundet på repræsentantskabsmødet.

Lørdag den 27. april 1963 blev VIK optaget i JIU. Det skete ved et møde i Borger- og Haandværkerforeningens bygning i Viborg, hvor klubben var repræsenteret ved formanden Jens Peder Hansen og sekretær Harald Baklund. Vi blev godt modtaget og optaget med akklamation uden afstemning. Klubben blev ved den lejlighed repræsenteret i JIU's bestyrelse ved Jens Peder Hansen, hvilket fik stor betydning for arbejdet under JIU. Vi fik i øvrigt et levende indtryk af de store vanskeligheder og den idealisme, som prægede arbejdet i de klubber, som var henvist til naturisbaner. På mødet blev klubben anbefalet at gå hjem og få lavet en stiftende generalforsamling af hensyn til godkendelse af klubbens hjemsted, bestyrelse og vedtægter, hvilket skete tirsdag den 30. april 1963 på Vojens Østerkro.

Et af klubbens første hold, hvor man tydeligt kan se klubbens logo, de slesvigske løver.

Foto: Privat.

Den 5. september 1963 havde klubben sit første møde på Vojens Kommunekontor med Stadionudvalget vedrørende træningstider og lejeafgift. Klubben stillede forslag om to ugentlige træningsaftener plus søndag formiddag, men kunne ikke få kravet igennem. Jens Peder Hansen bemærkede, at man ikke måtte være økonomisk hård ved klubben, der først skulle til at begynde sit arbejde. Efter forslag fra kæmner Chr. Pedersen fik klubben tildelt fredag aften kl. 19.30-22 og søndag morgen kl. 7.30-10 gratis frem til jul, hvor man skulle forhandle træningstiderne og lejen på ny. Under diskussionen kom Clausen fra stadionudvalget med et forslag om, at afgiften blev fastsat som en vis procentdel af medlemskontingentet, så lejen blev gjort afhængig af medlemstallet. Forslaget fik almindelig tilslutning og ville blive bragt på bane ved de nye forhandlinger efter jul. Jens Peder Hansen spurgte, om VIK kunne være behjælpelig ved indvielse af skøjtebanen den 12. oktober 1963, men udvalgsformanden, H.C. Andersen, meddelte, at arrangementet var lagt i hænderne på Esbjerg Ishockey Klub. Der blev dog ikke anledning til at diskutere dette, da der kun var afsat 30 min. til hele mødet.

Den 9. september 1963 var der stiftende generalforsamling for 'De samvirkende idrætsforeninger i Vojens kommune' på Hotel Pauli i Vojens. Af vigtighed for klubben blev Jens Peder Hansens meddelelse på generalforsamlingen om mødet med stadionudvalget. Det vakte almindelig bestyrtelse, at indvielsen af det nye isstadion var overdraget Esbjerg Ishockey Klub. Generalforsamlingen besluttede derfor, at 'Samvirkende Idræts-

foreninger' som sin første store opgave skulle anmode stadionudvalget om at overdrage arrangementet til Vojens Ishockey Klub eller til 'De samvirkende Idrætsforeninger i Vojens kommune'. Med denne opbakning kunne klubben afholde sin første generalforsamling den 30. september samme år, hvor det nye klub- emble, lavet af formanden, blev godkendt.

Den 27. oktober 1963 oprandt dagen for indvielsen af Vojens Isstadion. Før den store dag havde klubben foretaget opmærkning og kridtning af ishockeybanen. På grund af uerfarenhed blev arbejdet i begyndelsen besværliggjort og medførte en del nattearbejde, men med god opbakning fra medlemmerne og godt ført an af Harald Baklund blev arbejdet fuldført til alles tilfredshed.

Medens de 3.000 gæster kom ind på tilskuerpladserne rundt om isbanen, underholdt Brdr. Grams orkester med en række raske melodier. Derefter tog formanden for byens stadionudvalg, H.C. Andersen, ordet for at byde velkommen. En særlig velkomst fik de indbudte gæster, blandt hvilke sås stiftamtmand J. Pindholt, formanden for Dansk Idræts Forbund grosserer Gudmund Schack, chefen for flyvestation Skrydstrup oberst C. S. Børgesen, amtslæge L.B. Lauritzen, Haderslev, og borgmester i Haderslev Peter Olesen samt formanden for Jysk Ishockey Union, Kai Lassen. Så fik direktøren for Brdr. Gram i Vojens, Maren Nybroe, naturligvis en særlig velkomst for gaven til byens idrætsungdom, det maskinelle anlæg til isbanen til en værdi af 350.000 kroner.

Før skøjteopvisningen og ishockeykampen begyndte, holdt formanden

Foto: Privat.

Klubben i en udendørs kamp.

for Dansk Idræts Forbund en tale, hvor han takkede Brdr. Gram og Vojens Kommune for det kæmpearbejde. Det siges, sagde Gudmund Schack, at Vojens nu er foran alle andre i verden, fordi man for første gang har koblet skøjtebane og svømmebad på samme anlæg. Vi har et par isbaner i København og andre steder i landet, men jeg kan da se, at vi nu skal til at anstrenge os for at komme på højde med Vojens. Gudmund Schack sluttede med nogle ord direkte henvendt til H.C. Andersen, som han takkede for en mangeårig indsats til gavn for idrætten.

Formanden for Vojens Idræts Samvirke, H.E. Højer, ønskede kommunen tillykke med det nye isstadion og udtalte håbet om, at de unge ville påskønne det, de havde fået. Værne om det og opfylde de forpligtelser, som også følger med en sådan gave.

Høyer fandt i anlæggets virkeliggørelse et slående bevis for, hvad der kan skabes af godt, når privat og offentligt initiativ kan forenes i et godt samarbejde. Han mindede om, at det netop i 1963 var 60 år siden, fabrikant Hans Gram, sammen med andre, tog initiativet til oprettelsen af Sønderjysk Idrætsforening, der såvel under fremmedherredømme som senere havde været af stor betydning for landsdelens ungdom. Det, der nu var sket, sluttede Høyer, måtte betragtes som en investering i en god og sund ungdom.

Så rullede den røde løber ud over den blanke isflade, og direktør Maren Nybroe tog ordet stående på banens midte. "I dag er vi nået så langt", sagde fru Nybroe "at vi kan åbne isstadion, således som det vil ske hvert år, når efteråret sætter ind for at fortsætte vinteren igennem. Samtidig med

skøjtebanen er der begyndt på et svømmestadion, således at vi også i en indlandsby som Vojens kan dyrke svømmesporten. Ved at sammenkoble skøjtebane og svømmebad er der blevet skabt mulighed for at lade disse to idrætsgrene afløse hinanden efter årstiderne, idet det maskinelle anlæg giver forlænget sæson til begge idrætter". Herefter fortsatte hun: "I en by som Vojens, der er en indlandsby, er ønsket om at få disse ting, skøjtebane og svømmebad, meget stort, og jeg er sikker på, at begge idrætter vil blive dyrket meget. Jeg vil gerne ønske sognet tillykke med dette afsnit af idrætsparken og adressere lykønskningen til sognerådet, fordi det har mod og vilje til at udføre de store projekter, som følger med vor bys vækst. Samtidig vil jeg ønske, at dette afsnit af idrætsparken vil blive et sted, hvor mange mennesker, både unge og ældre, mødes i fornøjeligt samvær, hvor man lærer hinanden at kende, således at ingen, hverken de, der bor her nu, eller de, der flytter til, skal føle sig fremmede i vor by, men føle, at de kommer os ved. Med dette ønske for skøjtebanen vil jeg gerne på Brdr. Grams vegne overdrage skøjtebanen til Vojens sogn".

Den charmerende Helle Vibeke Lund Christiansen fra Silkeborg, den dygtige John Drill og den lille søde Kirsten Frikke, begge Esbjerg, gav derefter korte opvisninger i kunstskejteløb, som blev honoreret med gentagne og langvarige bifaldssalver fra publikum. Derefter oplevede Vojens sin første ishockeykamp.

Da spillerne fra Esbjerg Ishockey Klub myldrede ind på banen for at

Jens Peter Hansen i butikken ved den udendørs bane.

varme op, skyllede bifaldet fra de 3000 tilskuere ned over isstadion, og det gentog sig gang på gang under den raske opvisningskamp, som Esbjergholdene viste. Det var, viste det sig, alligevel noget helt andet at se ishockey in natura frem for i fjernsynet. Spillernes brogede dragter og deres elegante løb hen over den fine, blanke isflade gav liv og fest over scenet.

Bifaldet var hjerteligt, da kampen var slut, og sognerådsformand J.P. Jacobsen tog ordet for at takke alle, der havde medvirket til at gøre indvielsen af Vojens Isstadion til så god en fest. Banen blev nu givet fri til publikum, - og dermed var en lang og dejlig sæson indledt. ■

Et kristent og nationalt symbol

Hans Christian Bjerg: 'Dannebrog - Historien om et kristent og nationalt symbol'. Forlaget Hovedland, Højbjerg 2006. 136 sider, ill. Pris: 199 kr.

I titlen til sin bog giver forfatteren et klart signalement af Dannebrog ved at fremhæve to af dets væsentlige symbolværdier, men han lægger klart hovedvægten på at belyse Dannebrog som kongens, statens, folkets og idrættens flag, mens der kun er meget lidt om brugen af Dannebrog i kirkelige og trosmæssige sammenhænge. Der blev således i 1862 rejst en høj flagstang på kirkegården i Flensborg sammen med monumentet Istedløven, og herfra bredte flagstænger sig til de fleste danske sognekirkegårde i løbet af nogle årtier. I kirkelige sammenhænge har Dannebrog fortsat en dobbeltfunktion som et kristent og dansk symbol, og dette er synligt bl.a. ved begravelser af faldne danske soldater fra Irakkrigen.

Hans Christian Bjerg er tidligere chef for Hærens Arkiver og har været formand for Danmarks Gymnastik Forbund. Han har herved solide forudsætninger for at skildre både den militære og idrætsmæssige brug af flaget. Bjerg fortæller kyndigt og fængende om Dannebrogshistorie, og skildringen føres helt frem til nutiden og flagafbrændingerne i 2006. Også Dannebrogshistoriens betydning i Sønderjylland belyses i et afsnit. Fra at være et samlende symbol gennem et århundrede er Dannebrog atter blevet et mere omstridt symbol, som meget forskellige politiske grupperinger gør flittigt brug af. Bogen er den hidtil mest udførlige fremstilling af de mange aspekter af nationalflagets historie, og den kan anbefales som en indholdsrig og perspektiverende redegørelse.

Billedsiden fortjener en særlig kommentar. Værket er velillustreret, billedvalget er både varieret og opfindsomt, men mange billedtekster kunne være mere udførlige, og ved en række nyere billeder mangler tid og sted. Forlaget har snydt på vægten ved at scanne nogle af billederne fra andre bøger i stedet for at erhverve dem fra rettighedshaverne. Det kan give

helt forkerte farvegengivelser som f.eks. på side 32 og 82, og fremgangsmåden er i øvrigt ikke tilladt!

Inge Adriansen

Aabenraa Svømme- og Idrætscenter

Kim Furdal: 'Aabenraa Svømme- og Idrætscenter 1948-1986 - Idræt mellem fag, sport, politik og økonomi'. Museum Sønderjylland, ISL-Lokalhistorie, 2006. 136 sider, ill. Pris: 188 kr.

Som bogens overskrift antyder, er der tale om en kompleks problemstilling, som Kim Furdal med denne bog har kastet sig over. Og hvis man som læser tror, at man skal til at læse om badmintonstævner, svømmekonkurrencer og nervepirrende håndboldkampe, bliver man skuffet. Går man derimod til bogen med en forventning om især overskriftens to sidste punkter, nemlig politik og økonomi, får man til gengæld en fremstilling, der er langt mere tankevækkende, end hvad man turde håbe på.

Spillet om etableringen af en svømmehal i Aabenraa var en kringlet affære, der i realiteten strakte sig over næsten 35 år, fra folkeskoleloven i 1937 påbød kommunerne at tilbyde skolebørn svømmeundervisning til svømmehallens indvielse i 1971. De, der troede, at problemerne med etableringen af svømmeanlægget havde været besværlige, blev desværre endnu klogere, da vandet begyndte at fosse ud af bassinet, hvor det slet ikke skulle løbe ud, og ikke mindst, da de arabiske oliesheiker for alvor begyndte at buldre med de tomme olietønder. Verdenspolitikken holdt sit indtog i lokalpolitikken.

Men det er først og fremmest det lokalpolitiske spil, der skildres. Et spil, vi sjældent ser skildret i det omfang på det kommunalpolitiske plan, som Kim Furdal med en detaljerighed fra centrale kommunale og foreningsarkivalier, politiske citater og indblik i interesseorganisationers fungeren får anskueliggjort for læseren. Politiske fjendskaber blev etableret på baggrund af svømmehallen, mens velfærdsdanmark fristede danske borgere.

med endnu flere goder for skattepengene.

Som antydnet tydeliggør Kim Furdal hele denne lokale og nationale transformation i sin kompleksitet på glimrende vis. Nu er det Aabenraa, der er udgangspunktet, men historien er på trods af sine lokale særkender også en historie om, hvordan det danske demokrati fungerer helt ud der, hvor borgeren har sin dagligdag - og interesser. Det er en vanskelig opgave, som altså her er løst på bedste vis.

Uffe Thyssen

God skik og orden

Inge Adriansen (red.): 'God skik og orden i Sønderborg - Politiforordningen af 1698'. Museum Sønderjylland - Sønderborg Slot, 2006. 32 sider, ill. Pris: 30 kr.

Museet på Sønderborg Slot brugte i forbindelse med arbejdet med bogen 'Sønderborg i 750 år' (i anledning af Sønderborg bys 750 års jubilæum) et håndskrevet dokument, nemlig byens tysksprogede politiforordning fra 1698, udstedt af Christian V. Dokumentet opbevares på Sønderborg Rådhus. Museet fandt dokumentet så interessant, at det var værdigt til udgivelse, og museet fik derfor lavet en oversættelse fra tysk til dansk på grundlag af en trykt udgave fra 1812.

Politiforordningen nedfælder regler for livet i Sønderborg gennem en lang række af bestemmelser og forbud, hvoraf nogle er meget detaljerede og nogle meget stramme. Forordningens artikler gælder for både retslige og økonomiske forhold, men også for hverdagens store og små tildragelser og begivenheder. Der blev med forordningen fastlagt rammer for både det offentlige liv i byen og for borgernes private tilværelse, blandt andet med forbud mod unødigt luksus og utugtig livsførelse. Forordningen var gældende helt frem til Nordslesvigs indlemmelse i det preussiske rige i 1867. Den kan derfor ses som et vigtigt indblik i skik og orden i Sønderborg gennem 200 år.

Udgivelsen indeholder et indledende kapitel om politiforordningen set i en retshistorisk og europæisk sammenhæng,

så læseren forstår, at politi ikke betød et professionelt korps af ordenshåndhævere, men var en betegnelse for de regler, der sikrede ro og orden mellem borgerne. Desuden findes et indledende kapitel om de stridigheder mellem Sønderborgs bystyre og byens borgere, der var baggrunden for, at Christian V fandt det nødvendigt at udstyre byen med disse meget detaljerede regler. Det nævnes, at forordningen ganske givet afspejlede enevældens ønske om at regulere befolkningens liv i både social, økonomisk og kulturel retning.

Politiforordningen indeholder i alt 14 paragraffer. Der er ingen systematik i reglerne, andet end at de dækker de områder, det var vigtigt for bystyret at få skabt orden i. Først findes en bestemmelse om retsvæsenet og borgmesterens opgaver. Dernæst kommer bestemmelser om kirkeregnskab, om søfart og handel, om byens erhvervsdrivende, om ejendomme og til sidst om luksus ved bryllupper og begravelser, om helligbrøde og om tjenestefolk. Det fremgår blandt andet, at reguleringen af overdådighed ved fester skete for at få differentieret den anvendte luksus i de forskellige sociale lag og samtidig få begrænset importen af luksusvarer. Disse områder var på dette tidspunkt helt normale at regulere for politiforordninger.

Alt i alt et spændende kig ind i en verden, som med sin tilsyneladende egenmægtighed hos byens førende og festlige løssluppenhed har kaldt på kongens bevågenhed.

Birgitte Thomsen

I centrum ved grænsen

Peter Dragsbo, Inge Adriansen, Kirsten Clausen, Hans Helmer Kristensen og Torben Vestergaard: 'I centrum ved grænsen - portræt af Sønderborg Kommune'. Museum Sønderjylland - Sønderborg Slot & Historisk Samfund for Als og Sundeved, 2006. 192 sider, ill. Pris: 195 kr.

Som titlen fortæller, er denne bog et portræt - og oven i købet et smukt ét - af den

80.000 fotografiske negativer på køl

Af Kim Furdal

SELV OM DE FÆRRESTE tænker over det, så er fotografiske billeder resultatet af kemiske processer og derfor yderst vanskelige at bevare. Det er i alt fald tilfældet, hvis de skal bevares længere end en menneskealder.

Det har Museum Sønderjylland - ISL måttet sande inden for de sidste par år. I 2006 kunne afdelingen konstatere, at en meget betydelig del af Aabenraa-fotograferne Peter og Holger Clausens negativsamlinger var ramt af det såkaldte eddikesyresyndrom. Sygdommen er en nedbrydningsproces, der sætter ind meget pludseligt og i løbet af ganske få år nedbryder fotografiske negativer. Under nedbrydningen udvikler negativerne eddikesyre, der kan lugtes. Når nedbrydningen først er gået i gang, er den uafvendelig, og negativerne kan i løbet af blot 3-5 år være så nedbrudte, at de ikke længere står til at redde.

Samlingen udgør hovedparten af Aabenraa bys fotografiske kulturarv. ISL har derfor igangsat et arbejde for at sikre bevaringen af samlingen. Dette sker ved at nedfryse negativerne, så de ke-

miske processer sættes i stå. Til dette formål har afdelingen investeret i to store skabsfrysere, der vil blive suppleret med flere, efterhånden som samlingen bliver ompakket og nedfrosset. I 2007 havde afdelingen ansat en medarbejder, der stod for ompakning og klargøring af dele af negativerne, så de er klar til nedfrysning. Under arbejdet er de ramte billeder blevet kasseret, så de ikke 'smitter' de resterende. Bl.a. som følge af den kraftige eddikesyre-lugt blev en del af arbejdet med negativsamlingen udført under udsugning.

I indeværende år vil afdelingens egne medarbejdere foretage en sikkerhedsskanning og ompakning af et lille udvalg af meget centrale billeder fra bl.a. Genforeningen. Selv om der kun er tale om et eksklusivt udvalg på 5-6.000 billeder, bliver der tale om et meget stort arbejde, som kun kan lade sig gøre ved at nedprioritere andre arbejdsopgaver i 2008.

Tilbage bliver hovedparten af Peter og Holger Clausens negativer. Her håber Museum Sønderjylland - ISL, at

det med støtte fra offentlige myndigheder og fonde inden for et til to år vil være muligt at sikre denne del af Aabenraa bys fotografiske kulturarv. ■

Det gamle statsamt under vand nytårsnat 1904/05. Et af de billeder, som nu skal fryses ned.

Foto: Museum Sønderjylland - ISL.

Arkæologi Haderslev. Oldtid og middelalder

2. marts - 4. maj Billeder i mørket. Udstilling hvor man med lommelygte går ind i hulen blandt 20.000 år gamle hulemalerier fra Frankrig og Spanien.

Ehlers Lertøjssamling, Haderslev

1. - 31. marts 25-års Jubilæum på Ehlers Lertøjssamling. Kom ind til entrépriser som i 1983: 5 kr. pr. person. Børn gratis.

Slesvigske Vognsamling, Haderslev

2. marts - 4. maj Skulpturelt håndarbejde. Fantasi, skæve vinkler og nye indgange til faget håndarbejde.

Kulturhistorie Aabenraa. Søfart - landbrug - byhistorie

Fra 6. feb. Småskibsfart i Danmark.

Kunstmuseet Brundlund Slot

12. feb. - 30. marts Værker fra kunstmuseets samling.
5. april - 8. juni OY - TRR OSCAR YANKEE TANGO ROMEO ROMEO - Fotografier samt billeddigte af Jan Kofoed Winther.

Kulturhistorie. Sønderborg Slot

11. okt. - jan. 2008 'Fejder om fortiden' - Kampen om den rette fortolkning af oldtidsfund og oldtidsminder. Ny basisudstilling.

Kulturhistorie Tønder

Indtil Påsken 2008 'Spindelvæv og drømme' - Tønderkniplinger fra egen samling.

Kunstmuseet Tønder

8. dec. - 24. feb. 'Cronhammar på danske kunstmuseer' - i anledning af Ingvar Cronhammars 60-års dag. Kunstmuseet i Tønder: Installationen: 'Blodrummet'.
2. feb. - 20. april 'Fotografi' - Nanna Hänninen.
1. marts - 12. maj 'Grafik og illustrationer' - Akseli Gallen-Kallela.

Bliv løbende opdateret på

fortsat fra side 35

nye Sønderborg Kommune, der fra den 1. januar 2007 fødtes af syv tidligere kommuner, tre på Sundeved og fire på Als: Gråsten, Sundeved, Broager, Sønderborg, Sydals, Augustenborg og Nordborg. Forfatterne har taget det på sig at beskrive den nye kommune ud fra en kultur- og samtidshistorisk vinkel ved at tage læseren med på en rejse gennem landskaber, bebyggelser, historien, fremtiden, erhverv, sproget, hverdag og fest, m.m.

Bogen er inddelt i seks afdelinger, som gør det let for læseren at slå ned i det, man umiddelbart finder mest interessant. Bogen synes nemlig ikke uden videre at indbyde til læsning fra ende til anden, men mere til nedslag. Afdelingerne dækker: Landskabet, Historiens spor, I et grænseland, Levebrød, Liv og fællesskaber og Potentialer. Desuden har Sammenlægningsudvalget for den nye Sønderborg Kommune skrevet et bidrag om Sønderborg Kommune i fremtiden, og der gives et bud på forslag til videre læsning. Til sidst findes årsberetninger for 2005 fra Museum Sønderjylland - Kulturhistorie - Sønderborg Slot og Historisk Samfund for Als og Sundeved.

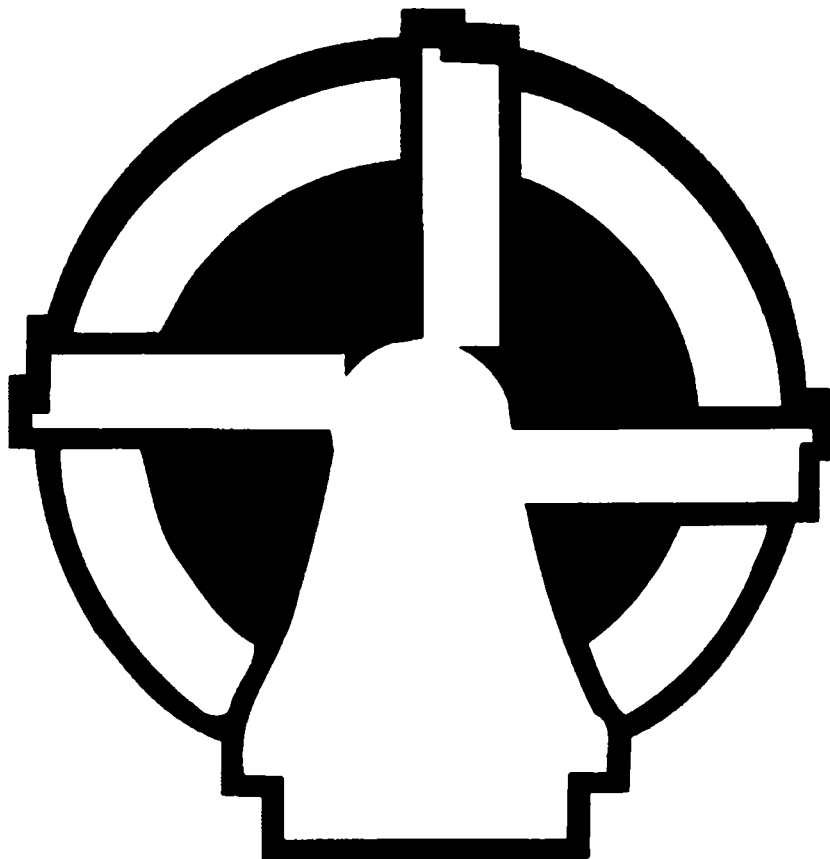
Spredt gennem bogen findes portrætter af 30 borgere i den nye kommune. De giver bogen et præg af ikke blot at være udtryk for forfatternes kærlighed til området, men også borgernes. I et letlæseligt og fængende sprog fører forfatterne læseren igennem deres færd på Als og Sundeved, og læseren kan med rette føle sig godt og bredt orienteret om området efter endt læsning. Dog kan læseren måske undre sig en anelse over enkelte, formodentlig ret personlige, synspunkter, for

eksempel i en billedtekst på side 72, hvor det anføres, at "smålig misundelse og moderne metoder ikke bør ødelægge den historiske tradition med præstegården som bolig og kulturcentrum", uden i øvrigt at gøre mere ud af denne risikos årsager og konsekvenser; og på side 142 over en lidt spids kommentar i en billedtekst til et billede af en violinspillende herre over for en bod med salg af grøntsager: "Havne tiltrækker liv og fest. Man må håbe beboerne i de nye lejligheder på kajen ikke klager".

Det kan være lidt vanskeligt umiddelbart at se, hvem forfatterne har tænkt på som læsere af denne bog. Målgruppen kan tænkes at være både dem, der kender Als og Sundeved vældig godt i forvejen og derfor kan have fornøjelse af at få et samlet blik ind i den kendte verden; målgruppen kan også tænkes at være dem, der ikke kender noget som helst til området i forvejen, men som ønsker at få et overblik over det særlige og interessante. Under alle omstændigheder fremstår bogen flot og lækkert med mange meget fine fotos, der støtter fortællingerne fint og fungerer som en fremragende appetitvækker til ture på Als og Sundeved. I enkelte tilfælde kan den læser, der ikke kender området, dog godt føle sig lidt snydt, når det ikke angives i billedteksterne hvilken by, billedet er taget i. For den læser, der ikke bor i Sønderborg Kommune, kan det også forekomme, at der er tendenser til lige lovlig meget indforståethed i forhold til Sønderborg by. Desuden falder enkelte gengivelser af fotos helt uden for den ellers fremragende kvalitet; det skæmmes bogen unødigt.

Birgitte Thomsen

GRÆNSEFORENINGEN

For 100 kr. om året kan du blive medlem af Grænseforeningen. Så modtager du seks gange om året bladet GRÆNSEN samt Grænseforeningens smukke årbog. Ring eller skriv efter Grænseforeningens brochure:

Grænseforeningen
Peder Skrams Gade 5
Postboks 9074
1022 København K
Tlf. 33 11 30 63.

Du er også velkommen til at kontakte en af dine lokale formænd:

Svend Kristiansen
Østerbyvej 32
6280 Højer
tlf. 74 78 32 15

Sigrid Andersen
Rangstrupvej 20
6534 Agerskov
tlf. 74 83 31 56

Erik Heissel
Venbjerg 33
Djernæs
6100 Haderslev
tlf. 74 57 52 87

Ivan Skjoldager
Grundtvigs Allé 6
6400 Sønderborg
tlf. 74 43 19 41

Jørn Ulrik Larsen
Farverhus 112
6200 Aabenraa
tlf. 74 62 62 23

Dannebrogsmændenes Hæderstegn

Af Kim Furdal

DANNEBROGORDENEN blev indstiftet af Christian V i 1671 som en dansk ridderorden, der skulle tildeles danskere og udlændinge for en fortjenstfuld militær eller civil embedsgerning. I forbindelse med en større revision blev Dannebrogsmændenes Hæderstegn (Sølvkorset) indstiftet af Frederik VI i 1808 som en dekoration, der var tilknyttet ordenen, men ikke var tænkt som en del af Dannebrogordenen. Dette skete samtidig med, at adelens forret til ordensdekorationer blev ophævet, og der blev åbnet op for, at enhver mandlig borger kunne dekoreres. Dette skete ud fra et ønske om at demokratisere ordenen, men tildelingen af et ridderkors og Dannebrogsmændenes Hæderstegn afhang dog fortsat af vedkommendes stilling i samfundet. Hæderstegnet betød langt flere dekoreringer, som nu tilfaldt en bredere gruppe af gårdmænd, lærere, degne, købmænd og i starten især militærpersoner.

I 1952 blev bestemmelserne for Dannebrogordenen gennemgribende revideret, hvorefter udnævnelsen til ridder af I. grad kom til at svare til den hidtidige tildeling af Dannebrogsmændenes Hæderstegn. Denne blev i stedet ændret til Dannebrogordenens Hæderstegn, der kun tildeles danske statsborgere, som allerede er dekoreret med Dannebrogordenen. Dekorationen er dermed blevet til en yderst eksklusiv dekoration, som tildeles et meget begrænset antal personer.

I alt er 129 personer med rødder i hertugdømmerne blev dekoreret med Dannebrogsmændenes Hæderstegn frem til Genforeningen i 1920. Alle har de, ligesom Christian Petersen, omtalt i artiklen 'Mellem tysk og

dansk' inde i bladet, ydet en indsats for det danske samfund. Heraf stammede de 117 fra Sønderjylland og resten fra Holsten. Der gik en rum tid inden den første dekoration med rod i hertugdømmerne blev tildelt stabssergent Henrik Voss, Kellinghus, i 1843. Herefter falder de næste elleve tildelinger i forbindelse med Treårskrigen, og på nær to tildelinger i 1857 skal vi frem til 1864, hvor seks med sønderjyske rødder og tre holstenere fik tildelt hæderstegnet. Frem til 1879 blev der givet elleve dekorationer, i 1880'erne 20 og i 1890 ikke mindre end 47 dekorationer. Herefter falder antallet af tildelinger. Efter 1903 og frem til 1920 er det yderst få personer med sønderjyske rødder, der modtog Dannebrogsmændenes Hæderstegn.

Modtagerne stammede helt overvejende fra danske dele af Nordslesvig og for en større gruppes vedkommende fra Rendsborg (19), Slesvig (9) og Egernførde (5). Her spiller de militære forlægninger i de nævnte byer tydeligvis en afgørende rolle, hvilket også understreges ved, at en betydelig del er blevet dekoreret for deres militære indsats under Treårskrigen og i 1864. Godt halvdelen af modtagerne (43) var da også militærpersoner. Foruden disse modtog 23 gårdmænd og husmænd en dekoration ligesom 21 lærere. Hovedparten havde deres virke i Kongeriget, mens tre hørte til gruppen 'de afbrækkede lærere', der havde fået afbrudt deres virke i Sønderjylland efter 1864. På flere måder giver tildelingen af Dannebrogsmændenes Hæderstegn et godt fingerpeg om de nationale forhold i hertugdømmerne. ■